

NOU HOMES SENSE ESCRÚPOLS

Arnau Cònsul

El dia de Sant Joan de fa 600 anys, nou homes van reunir-se a porta tancada per últim cop després de tres mesos de negociacions. Eren a Casp i els calia votar qui seria el nou rei de la Corona d'Aragó. Els dos anys transcorreguts des de la mort de Martí I "l'Humà" (el 1410) havien servit per embolicar la troca d'allò més: es van convocar fins a sis parlaments diferents per a resoldre no qui, sinó com s'havia d'escollir el sobirà; es van presentar set candidatures al tron, hi va haver batalles, persecucions i un magnicidi clau, el del bisbe de Saragossa. Quan finalment els representants dels regnes de la Corona van posar-se d'acord en la manera, el lloc i les persones que decidirien el candidat més "ajustat al dret", el plebiscit s'havia reduït a dos únics candidats: Jaume d'Urgell i Ferran d'Antequera. Ben mirat, però, ja només en comptava un, perquè les cartes estaven marcades: malgrat la pantomima de les múltiples reunions i la recepció de les ambaixades de cada candidat, els nou compromissaris de Casp ja sabien, abans i tot d'arribar a la ciutat aragonesa, a qui donarien el seu vot.

L'article pot semblar el mateix que el publicat fa dos estius, però no: n'és

la continuació, seguint la promesa que va fer-se en aquell moment. Coneguem, doncs, qui foren els nou homes que van capgirar la Història de Catalunya, tres per a cadascun dels estats de la Corona: Aragó, Catalunya i València.

- **Domènec Ram**, nascut a Alcanyís, era bisbe d'Osca des de feia dos anys, nomenat pel seu bon amic Pedro Martínez de Luna, més conegut com a Benet XIII, Papa d'Avinyó. Més endavant seria bisbe de Lleida, arquebisbe de Tarragona, cardenal, president de la Generalitat de Catalunya, ambaixador a Nàpols i virrei de Sicília. A Casp, representava el Regne d'Aragó.

- **Francesc d'Aranda**, nascut a Terol, era cavaller i cartoixà. Havia estat conseller dels reis Joan I i Martí I, a més de procurador dels béns de les reines Violant de Bar i de Maria de Luna. Durant l'interregne va mostrar-se sempre partidari de legitimar a Frederic de Luna, el nét il·legítim de Martí I, tal com sempre havia volgut el rei difunt – tot i que no ho havia fet. Benet XIII el va nomenar procurador seu a principis de 1412. Més endavant va ser conseller de Ferran d'Antequera i de la reina Maria,

esposa d'Alfons IV. A Casp, representava el Regne d'Aragó.

- **Berenguer de Bardaixí**, nascut a Benasc, era cavaller i jurista, a més de cunyat de Domènec Ram. Havia estat camarlenc de la reina Violant i conseller de Martí I. Durant l'Interregne va cobrar 500 florins mensuals de Ferran d'Antequera, a canvi d'afavorir la seva candidatura. Va encapçalar el setge de Balaguer (1413) contra Jaume d'Urgell i fou Justícia d'Aragó i conseller d'Alfons IV. A Casp, representava el Regne d'Aragó.

- **Pere de Sagarriga**, nascut a Viladamat, era l'autoritat eclesiàstica més important durant l'Interregne ja que era l'arquebisbe de Tarragona, nomenat per Benet XIII –anteriorment havia estat bisbe de Lleida. El seu lema vital era “prudència i moderació”, gràcies als quals va gaudir del reconeixement de Ferran d'Antequera, que el 1413 el nomenà canceller reial.

- **Guillem de Vallseca**, nascut a Barcelona, era un jurista de molta nomenada, doctor en lleis, que havia estat advocat fiscal de la Ciutat Comtal, vicecanceller, ambaixador a Roma i a Avinyó en temps de Pere III “el Cerimoniós” i de Joan I. Conseller en Cap de Barcelona quatre vegades i assessor del Parlament de Catalunya durant l'Interregne, va representar-lo en diferents ocasions. El seu nom no podia excloure's de cap manera en la llista definitiva de compromissaris que decidissin la qüestió “per dret a llei”.

- **Bernat de Gualbes**, nascut a Barcelona, doctor en dret civil i canònic, havia estat advocat fiscal en els importants

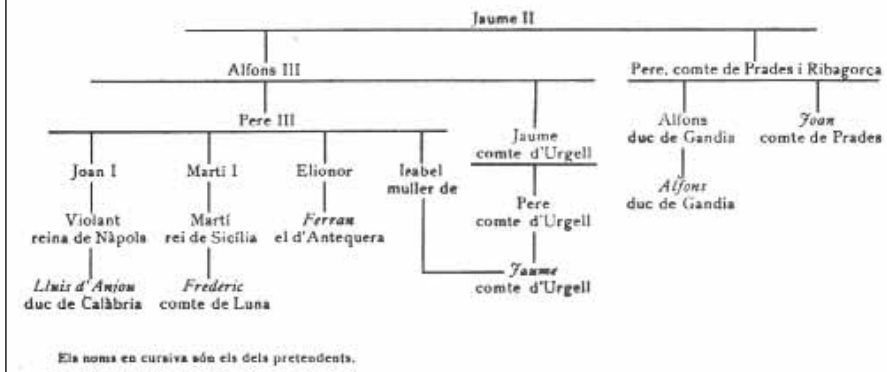
processos contra la corrupció en temps de Joan I, batlle general de Catalunya i conseller en cap de Barcelona, entre d'altres càrrecs. Durant l'Interregne va ser la cara visible de l'antiurgellisme, representant d'una classe social que va maniobrar des del dia abans de la mort de Martí I. Més endavant va ser vicecanceller de la Cancelleria Reial i va jutjar Jaume d'Urgell quan aquest va alçar-se contra el veredict. A Casp, representava el Principat de Catalunya.

- **Vicent Ferrer**, nascut a València, era un frare dominic, confessor personal de Benet XIII, que havia recorregut mitja Europa predicant una moralitat estricta, servint-se de sermons abrindats. Va morir el 1419 i va ser canonitzat el 1455: avui és el patró del País Valencià. A Casp, representava el Regne de València.

- **Bonifaci Ferrer**, nascut a València, germà de Vicent, tenia una formació extensa i va ser ambaixador del Regne, duent vida de civil fins que va morir la seva esposa i les seves cinc filles van morir en una epidèmia de pesta. Llavors es va fer cartoixà primer a Portaceli, després a Valldecris, d'on va arribar a ser prior. Va traduir la Bíblia al català. A Casp, representava el Regne de València.

- **Pere Bertran** és el personatge més desconegut dels nou. Se sap que era jurista, que havia estat al servei de Benet XIII i poca cosa més. Va ser el substitut de darrera hora de Gener Rabassa, jurisconsult i conseller reial que havia estat designat en primer lloc. Al darrer moment, però, el seu gendre el va declarar insà i els valencians van haver d'escollir Bertran, que arribà amb un mes de retard a les reunions.

ARBRE GENEALÒGIC DELS PRETENDENTS A LA CORONA

Titelles i titellaires

Segons el DIEC, *escripòl* és “dubte, inquietud de la consciència, por a actuar”, i també “aprensivó i fàstic”. Just tot el que va faltar, no ja en els tres mesos que va durar el Compromís de Casp (març-juny de 1412), sinó en tot el procés previ que va dur a aquesta resolució final. Sovint s’ha afirmat tot el contrari i s’ha lloat la capacitat dels catalans de mantenir unida, sense rei i durant dos anys, una Corona complexa, per arribar a un consens, basat en el Dret, gairebé democràtic. Res més lluny de la veritat.

Igualment és falsa la idea, difosa des de certa historiografia (castellanista, especialment) i acceptada de manera àmplia, que la solució de Casp va significar la victòria de la postura aragonesa, per sobre de la valenciana i, sobretot, la catalana. Tot plegat és força més complex, ja que en realitat el que hi havia en joc no era un dret genealògic, sinó quin era el model d’estat que es volia per al futur de la Corona. És essencial entendre aquest punt: determinar quin

candidat tenia més dret al ceptre va ser una excusa, ja que per proximitat familiar i tenint en compte que l’herència masculina passava per davant de la femenina, els qui “mereixien” per llei ser els successors eren Jaume d’Urgell, besnét per via paterna d’Alfonso III “el Benigne”, i Alfonso de Gandia, nét de Jaume II “el Just”. Aquest darrer, de fet, era el candidat més ben entroncat amb la dinastia, però era vell i no tenia aliats. L’altre, comte d’Urgell, era el terratinent més gran de Catalunya, amb ampli suport de la noblesa catalana i mallorquina i, per si fos poc, era cunyat del rei Martí i havia estat nomenat governador general –càrrec reservat, gairebé sempre, a l’hereu. Si s’hagués autoproclamat sobirà l’endemà mateix de la mort de l’“Humà” ningú no li ho hauria pogut discutir.

Però Jaume, anomenat més endavant “el Dissortat”, tenia enemics molt poderosos. D’entrada, la burgesia catalana, especialment la barcelonina; i, per citar-ne més: part de la baixa noblesa i l’aristocràcia aragonesa gairebé en ple.

Els qui van moure primer la fitxa van ser les elits de la Ciutat Comtal, que desitjaven un candidat a qui poguessin modelar al seu gust. El seu home (nen) era Lluís d'Anjou, nét de Violant de Bar, la poderosa vídua de Joan I "el Caçador": tenia set anys i, és clar, els permetria fer i desfer fins que fos major d'edat... i després, agraït, també. La intenció de fons d'aquesta oligarquia era aconseguir que els representants de la terra (el Parlament) fossin els qui escollissin el seu monarca, una concepció de la sobirania absolutament moderna. Això els portaria, evidentment, a situar-se per sobre del rei. Jaume d'Urgell representava tot el contrari: la preeminència de la vella noblesa, les dinasties de rang i "sang blava" –per dir-ho d'alguna manera.

Als promotors d'aquesta jugada, però, una conxorxa contra la nissaga del Casal de Barcelona i a la voluntat del rei Martí, que semblava haver-se decantat pel seu nét bastard Frederic (però no l'havia legitimat), van anar per ase i van tornar per ruc. Van enginyar-se totes les estratègies de demora possibles, començant per la convocatòria d'unes Corts Generals, que comportava, abans, que els Parlaments dels regnes triessin els seus representants. I amb el pas dels mesos als antiurgellistes els van sortir dos competidors de massa pes: Benet XIII i Ferran d'Antequera. El primer s'havia mostrat partidari, d'entrada, de Frederic de Luna (parent seu), però no va tardar gaire en adonar-se que el candidat Trastàmara li assegurava a més del suport catalanoaragonès al seu Papat (enfront del de Roma: som en temps del Cisma d'Occident!), el de Castella. L'altre, l'home més ric d'aquest regne, conqueridor de terres musulmanes i

capitost d'un poderós exèrcit al darrere, va presentar candidatura com a nét del "Cerimoniós", encara que era per via materna. I va esperar que se li presentés l'ocasió; o millor dit: l'esdevenir dels fets li va aplanar el camí.

L'1 de juny de 1411, l'arquebisbe de Saragossa, enemic personal de Jaume d'Urgell, va ser assassinat. Va ser l'excusa perfecta perquè l'aristocràcia aragonesa demanés protecció al Trastàmara, que va entrar a l'Aragó desoïnt totes les peticions que li va fer el Parlament català perquè abandonés les armes dins dels territoris de la Corona. Això va dividir el Parlament aragonès, que va reunir-se en dues seus diferents, a Alcanyís els antiurgellistes (la majoria), i a Mequinensa, els partidaris de Jaume, considerats il-legals pels primers. Al Regne de València es va repetir l'esquema: les ràtzies del Trastàmara –sense que, en aquest cas, hi hagués motiu– van dividir els parlamentaris, els uns a Traiguera, els altres a Vinaròs. El Parlament català, únic, era a la vora de tots: a Tortosa. Les comissions i ambaixades entre les diferents assemblees eren constants, però no hi havia manera de posar-se d'acord en gairebé res.

Tres fets van rematar definitivament l'Interregne: Jaume d'Urgell va reunir un exèrcit per anar a trobar el de Ferran d'Antequera, que incomplia la llei de no passejar cap exèrcit mentre hi haguessin Corts reunides, però el Parlament català li va prohibir que el perseguís. Jaume, dubitatiu, va retirar-se i no va poder ajudar els seus partidaris valencians a la Batalla de Morvedre, on els urgellistes van patir una derrota sense pal-liatius. Aquest va ser el segon factor: de resultes d'aquest combat –també se'n pot dir

carnisseria–, la burgesia barcelonina i els catalans partidaris de Lluís d’Anjou van adonar-se que necessitaven un candidat més fort, amb una milícia poderosa; i el nen de set anys no podia reunir-la, ni els seus partidaris tampoc. Va ser des d’aquell moment, que van apostar per Ferran d’Antequera.

La tercera clau de volta va proporcionar-la el Papa d’Avinyó: en veure que els debats no prosperaven, va enviar una carta al Parlament d’Alcanyís en què els donava pressa i suggeria que enlloc d’unes Corts Generals, fos una petita comissió amb participants de cada regne la que decidís. Sabia que els aragonesos estaven de part seva i que els catalans presents en aquella junta, també. Així va acordar-se la infame Concòrdia d’Alcanyís, que establia la fórmula dels nou compromissaris. És més: en va decidir els noms, tot i que no hi havia valencians a la reunió. De mallorquins, tampoc; i quan van gosar protestar, els van dir que ho negociessin amb els catalans –que, és clar, no els van cedir cap plaça.

Si recordem la llista dels nou, no costa gens endevinar-hi quatre agents de Benet XIII i dos de Ferran de Trastàmara. I la votació s’hi va ajustar: Ram, Aranda, Bardaixí, Gualbes, i els germans Ferrer

van votar per Ferran d’Antequera; Sagarriga i Vallseca van votar per Jaume d’Urgell –el primer havia partit el vot entre aquest i Alfons de Gandia, dient que el donava a qui dels dos en reunís més; Bertran es va abstenir al·legant que havia arribat tard i no havia pogut seguir tot el procés.

Sis a dos, procés tancat. Inapel·lable. Va claudicar Catalunya davant la força d’Aragó? No: els aragonesos només van ser peces d’un trencaclosques molt més complex, les normes del qual s’escriuien a Barcelona, Cap i Casal. Catalunya va maniobrar en contra d’un candidat i la jugada va sortir malament. No pas perquè Ferran d’Antequera no fos fàcil de manipular (era un nouvingut en un país amb lleis i tradició política molt diferents a les que coneixia i, a més, només va regnar fins el 1416), sinó perquè darrera seu van succeir-se tres reis amb molt de pes que no van entendre mai el poder del Parlament i s’hi van oposar i lluitar amb totes les forces: Alfons IV “el Magnànim”, Joan II “el Sense Fe” i Ferran II “el Catòlic”. Cal reconèixer, però, que la disputa entre els monarques i la Diputació, el Parlament o el Consell de Cent va donar pas a un dels segles més apassionants de la Història de Catalunya. El que dona ple nom i sentit al pactisme.